

Serial Number



E-807



Roll No.

Higher Secondary Examination (Regular) - 2020

संस्कृत (विशिष्टम्)
SANSKRIT (Special)

Total
Questions : **26**

Total Printed
Pages : **8**

Time :
3 Hours

Maximum
Marks : **100**

- निर्देश: - (i) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति ।
(ii) प्रश्नानां सम्मुखे अङ्काः प्रदत्ताः ।

1 उचितं विकल्पं चित्वा लिखत :

1×5=5

(क) 'गन्तव्यम्' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति -

- (अ) तव्यत् (ब) तव्य
(स) अनीयर् (द) ल्यप्

(ख) तुमुन् प्रत्ययस्य उदाहरणम् अस्ति -

- (अ) पठितः (ब) पातुम्
(स) पठित्वा (द) गमतुम्

(ग) 'बाला' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति -

- (अ) डीप् (ब) जाप्
(स) टाप् (द) डीन्

(घ) अप्राप्यं नाम नेहास्ति व्यवसायिनः ।

- (अ) धीरस्य (ब) वीरस्य
(स) रामस्य (द) बालकस्य

(ङ) न नश्यति तमो नाम कृतया ।

- (अ) धृतवार्तया (ब) दीपवार्तया
(स) धूमवार्तया (द) वायुवार्तया



2 उचितं विकल्पं चित्वा लिखत -

1×5=5

(क) अधोलिखितेषु अव्ययं नास्ति -

- | | |
|-------------|-----------|
| (अ) सर्वत्र | (ब) अधुना |
| (स) राधा | (द) तथा |

(ख) अधोलिखितेषु अव्ययम् अस्ति -

- | | |
|----------|-----------|
| (अ) श्वः | (ब) अश्वः |
| (स) गजः | (द) फलम् |

(ग) 'अद्य सोमवासरः अस्ति,' - अस्मिन् वाक्ये अव्ययम् अस्ति ।

- | | |
|-----------|------------------|
| (अ) अद्य | (ब) सोमवासरः |
| (स) अस्ति | (द) कोऽपि नास्ति |

(घ) 'पश्यति' इत्यस्मिन् पदे लकारः अस्ति -

- | | |
|---------------|---------------|
| (अ) लट्लकारः | (ब) लोट्लकारः |
| (स) लृट्लकारः | (द) लङ्लकारः |

(ङ) 'गमिष्यन्ति' इत्यस्मिन् पदे वचनम् अस्ति -

- | | |
|--------------|------------------|
| (अ) एकवचनम् | (ब) द्विवचनम् |
| (स) बहुवचनम् | (द) कोऽपि नास्ति |

3 उचितं विकल्पं चित्वा लिखत -

1×5=5

(क) 'सूर्योदयः' इत्यस्य पदस्य सन्धिविच्छेदः अस्ति -

- | | |
|------------------|------------------|
| (अ) सूर्य + दयः | (ब) सूर्य + उदयः |
| (स) सूर्यो + दयः | (द) सूर्य + द्यः |

(ख) 'मनोरथः' इत्यस्मिन् पदे सन्धिः अस्ति -

- | | |
|-------------------|---------------------|
| (अ) स्वर सन्धिः | (ब) व्यञ्जन सन्धिः |
| (स) विसर्ग सन्धिः | (द) पूर्वरूप सन्धिः |

(ग) "पावकः" इत्यत्र सन्धिः अस्ति -

- | | |
|--------------------|------------------|
| (अ) दीर्घ सन्धिः | (ब) गुण सन्धिः |
| (स) व्यञ्जन सन्धिः | (द) अयादि सन्धिः |

(घ) "पञ्चवटी" इत्यस्मिन् पदे समासः अस्ति -

- | | |
|----------------|---------------|
| (अ) अव्ययीभावः | (ब) कर्मधारयः |
| (स) द्विगुः | (द) द्वन्द्वः |

(ङ) "प्रतिदिनम्" इत्यस्मिन् पदे समासः अस्ति -

- | | |
|----------------|----------------|
| (अ) तत्पुरुषः | (ब) बहुव्रीहिः |
| (स) अव्ययीभावः | (द) कर्मधारयः |



4 उचितं विकल्पं चित्वा लिखत -

1×5=5

(क) षष्ठी विभक्तेः उदाहरणम् अस्ति -

- (अ) रामम् (ब) रामात्
(स) रामस्य (द) रामेषु

(ख) "पित्रा" इत्यस्मिन् पदे विभक्तिः अस्ति -

- (अ) प्रथमा (ब) द्वितीया
(स) तृतीया (द) चतुर्थी

(ग) "ज्ञानानि" इत्यस्मिन् पदे वचनम् अस्ति -

- (अ) एकवचनम् (ब) द्विवचनम्
(स) बहुवचनम् (द) कोऽपि नास्ति

(घ) "घनश्यामः" इत्यस्मिन् पदे समासः अस्ति -

- (अ) कर्मधारयः (ब) द्वन्द्वः
(स) बहुव्रीहिः (द) तत्पुरुषः

(ङ) "लभन्ते" इत्यस्मिन् पदे धातुः अस्ति -

- (अ) लभ (ब) लभन्
(स) लभ् (द) लभ्

5 उचितं विकल्पं चित्वा लिखत -

1×5=5

(क) "कमलम्" इत्यस्य पदस्य पर्यायपदं नास्ति -

- (अ) जलजम् (ब) वारिजम्
(स) जलधिः (द) अम्बुजम्

(ख) "समुद्रः" इत्यस्य पदस्य पर्यायपदम् अस्ति -

- (अ) वारिधिः (ब) सगरः
(स) सरोवरः (द) वृक्षः

(ग) "जननी" इत्यस्य पदस्य विलोमपदम् अस्ति -

- (अ) भ्राता (ब) पितामहः
(स) तात (द) जनकः

(घ) 'बाला रूपवती अस्ति' अस्मिन् वाक्ये विशेषणपदम् अस्ति -

- (अ) बाला (ब) रूपवती
(स) अस्ति (द) कोऽपि नास्ति

(ङ) "चतुरः वानरः" इत्यस्मिन् पदे विशेष्यपदम् अस्ति -

- (अ) चतुरः (ब) वानरः



- 6 हास्य रसस्य स्थायिभावं लिखत । 2
अथवा
रौद्र रसस्य स्थायिभावं लिखत ।
- 7 “वसन्ततिलका” छन्दसः लक्षणं लिखत । 2
अथवा
“शिखरिणी” छन्दसः लक्षणं लिखत ।
- 8 “यमक” अलंकारस्य लक्षणं लिखत । 2
अथवा
“अनु स” अलंकारस्य लक्षणं लिखत ।
- 9 एक क्येन प्रश्नोत्तराणि — 2
“आः मृगोऽयं न हन्तव्यो न हन्तव्यः” केनोक्तम् ?
अथवा
अष्टा ऽ दृष्ट्वा सर्वे किं कृतवन्तः ?
- 10 एक क्येन प्रश्नोत्तराणि लिखत — 2
सप्तनदानां नामानि लिखत ।
अथवा
हिमालयस्य वायुः कैः आसेव्यते ?
- 11 एक वाक्येन उत्तराणि लिखत — 2
ब्रह्मा किम् उक्तवान् ?
अथवा
कुबेरस्य राजधानी का ?
- 12 कति पुराणानि सन्ति ? पुराणानि कतिधा विभक्तानि ? 2
अथवा
महाभारतस्य रचना केन कृता ? अस्मिन् काव्ये केषां संघर्षस्य वर्णनम् अस्ति ?
- 13 महाकवि कालिदासस्य विषये संक्षेपेण लिखत । 2
अथवा
महाकविः पण्डितराजजगन्नाथस्य विषये संक्षेपेण लिखत ।



14 युग्ममेलनं कुरुत - (कोऽपि चत्वारः)

4

अ	ब
(क) पूर्णमदः	(च) आतुराणाम्
(ख) औषधम्	(छ) पूर्णमिदम्
(ग) मुक्ताफलैः	(ज) कोपः
(घ) दुर्वासाः	(झ) सिन्धुमन्थनम्
(ङ) सुरासुरैः	(ञ) नखरन्ध्रमुक्तैः

15 अधोलिखितेषु चतुर्णां प्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन संस्कृते लिखत -

4

- (अ) भरतः कस्याः पुत्रः ?
(ब) अभिज्ञानशाकुन्तलं कस्य कृतिः ?
(स) पण्डितसभां कः कृतवान् ?
(द) लोकमतेन सूर्यं कः ग्रसति ?
(य) रथे स्थितः कः प्रविशति ?

16 प्रदत्तशब्दैः चतुर्णां वाक्यानां रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत -

4

- [विधुः, कुलव्रतं, रागः, लिप्तः, बन्धनस्थाः]
(अ) यत्र स्फुरति लताकिस लयेषु ।
(ब) रात्रीर्यदवात्सीगृहे मे ।
(स) राहुणा ग्रस्यते ।
(द) विश्वस्मिन् अन्यः कः पालयिष्यति ।
(य) मोच्यन्तां सर्वे ।

17 प्रश्नपत्रे समागतान् श्लोकान् विहाय स्वपाठ्यपुस्तकात् कण्ठस्थीकृतं सुभाषितद्वयं लिखत ।

4

18 अधोलिखितवाक्यानां कथानुसारेण क्रम संयोजनं कुरुत -

4

- (अ) सः एकादश्यां कमपि आहारं न खादति स्म ।
(ब) एकस्यां द्वादश्यां तस्य गृहं मुनिः दुर्वासा आगतवान् ।
(स) द्वादश्यां शास्त्रोक्त क्रमेण खादति स्म ।
(द) राजा अम्बरीषः परमविष्णु भक्तः आसीत् ।

अथवा

प्रदत्तैः शब्दैः अनुच्छेदलेखनं कुरुत -

[पण्डितसभां, आसन्, उच्चस्तरीयः, जनकः, समागताः, वादप्रतिवाद, तत्र, वादः]

एकदा महाराजः एकां आहूतवान् । सभार्थं बहवः महान्तः

आसन् । कुशलाः अपि तेषु । क्रियमाणः

अपि अति आसीत् ।



मुनिः रक्षणार्थं शिवस्य समीपं गतवान् । 'एतत् विष्णोः चक्रम् अतः भवतः साहाय्यं कर्तुं न शक्नोमि' इति उक्तवान् । तदनन्तरं मुनिः ब्रह्मणः समीपं गतवान् । ब्रह्मा अपि अस्मिन् विषये अहं न किमपि कर्तुं शक्नोमि इति उक्तवान् ।

- (अ) मुनिः रक्षणार्थं कस्य समीपं गतवान् ?
 (ब) एतत् विष्णोः चक्रम् अतः कस्य साहाय्यं कर्तुं न शक्नोमि ?
 (स) मुनिः कस्य समीपं गतवान् ?
 (द) अस्मिन् विषये ब्रह्मा किम् उक्तवान् ?

अथवा

भारतीयेतिहासस्य स्वर्णयुगः गुप्तयुगः । तस्य भास्वरतमं रत्नं कालिदासः । तस्य क्रमशः द्वितीयं किन्तु गुणशः अद्वितीयं गीतिकाव्यं मेघदूतं नाम विश्वविश्रुतं वर्तते । अस्य मेघसन्देशोऽपि दाक्षिणात्यं नामास्ति । एतत्काव्यं विरहगीतं विरहसन्देशश्चास्ति । अत्र नायकः विरही यक्षः ।

- (अ) भारतीयेतिहासस्य स्वर्णयुगः कः ?
 (ब) तस्य भास्वरतमं रत्नं कः ?
 (स) कालिदासस्य अद्वितीयं गीतिकाव्यं किं नाम विश्वविश्रुतं वर्तते ?
 (द) दाक्षिणात्यं नाम कः अस्ति ?

यदस्मिन् त्रयोवर्णाः पिण्याकश्वेतहरिताः, तेषां पिण्याकवर्णः सर्वतः उपरि, श्वेतो मध्ये, हरितश्च सर्वतोऽधः विद्यते । येषां भावानां प्रतीकं चक्रमुक्तं, प्रायेण तेषामेव इमे वर्णा अपि सन्ति । यथा ऊर्ध्ववर्ती पिण्याकवर्णस्त्यागस्य तपसश्च, मध्यवर्ती श्वेतवर्णः शमसत्याहिंसादिसात्त्विकभावानां, हरितवर्णश्च जीवनस्य विकासस्य प्रगतेश्च बोधकोऽस्ति ।

- (अ) राष्ट्रध्वजे कति वर्णाः सन्ति ?
 (ब) तेषां सर्वतः उपरि कः वर्णः ?
 (स) सर्वतोऽधः कः वर्णः विद्यते ?
 (द) पिण्याकवर्णः कस्य बोधकः अस्ति ?

अथवा

कश्चित् कृषकः कदाचित् स्वकीयकृषि - कर्मणे पर्याप्तं जलं नास्ति इति हेतोः स्वक्षेत्रे महान्तं कूपमेकं खातवान् । दैवात् तस्मिन् कूपे पर्याप्तं जलं लब्धमभूत् । काचित् मण्डूकी तत्रागत्य कदाचित् अण्डं विसृज्य अगच्छत् । गच्छति काले अण्डात् कोऽपि मण्डूकः लब्धजन्मा अभूत् ।

- (अ) कूपमेकं कः खातवान् ?
 (ब) कृषकः कुत्र कूपमेकं खातवान् ?
 (स) कूपे पर्याप्तं जलं कस्मात् लब्धमभूत् ?
 (द) तत्रागत्य का कदाचित् अण्डं विसृज्य अगच्छत् ?

21 पद्यांशस्य उत्तराणि संस्कृते लिखत -

सर्वस्तरतु दुर्गाणि, सर्वो भद्राणि पश्यतु ।

सर्वः कामान् अवाप्नोतु, सर्वः सर्वत्र नन्दतु ॥

(अ) सर्वः कानि तरतु ?

(ब) भद्राणि कः पश्यतु ?

(स) सर्वः कुत्र नन्दतु ?

(द) सर्वः कान् अवाप्नोतु ?

अथवा

अल्पानामपि वस्तूनां संहतिः कार्यसाधिका ।

तृणैर्गुणत्वमापन्नैर्बध्यन्ते मत्तदन्तिनः ॥

(अ) केषां संहतिः कार्य साधिका ?

(ब) 'बध्यन्ते' इति पदे किं वचनम् अस्ति ?

(स) गुणत्वमापन्नैः तृणैः के बध्यन्ते ?

(द) 'वस्तूनां' पदे का विभक्तिः ?

22 अधोलिखित-पद्यांशस्य उत्तराणि संस्कृते लिखत -

अस्त्युत्तरस्यां दिशि देवतात्मा,

हिमालयो नाम नगाधिराजः ।

पूर्वापरौ तोयनिधी वगाह्य,

स्थितः पृथिव्या इव मानदण्डः ॥

(अ) हिमालयः नाम नगाधिराजः कस्यांदिशि अस्ति ?

(ब) पृथिव्याः मानदण्ड इव कः स्थितः ?

(स) देवतात्मा कोऽस्ति ?

(द) 'हिमालयः' पदस्य सन्धिविच्छेदं कृत्वा सन्धेःनाम लिखत ।

अथवा

दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययाऽलङ्कृतोऽपि सन् ।

मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयङ्करः ॥

(अ) विद्यया अलङ्कृतः सन् कः परिहर्तव्यः ?

(ब) केन भूषितः अपि सर्पः भयङ्करः ?

(स) दुर्जनः कया अलङ्कृतः सन् परिहर्तव्यः ?

(द) "दुर्जनः" इत्यस्य पदस्य विलोमपदं लिखत ।

- 23 अधोलिखितं—अपठित गद्यांशं सम्यक् पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत - 4
- अस्ति गङ्गाकूले कुसुमपुरं नाम नगरम् । तत्रासीत् हरस्वामी नाम तीर्थार्थी कश्चित् तापसः । सः भिक्षाटनो विप्रः गङ्गातीरे कृताश्रमः तपसः समुत्कर्षात् लोकानां विशेषेण गौरवास्पदम् अभूत् । कदाचित् तं भिक्षाविनिर्गतं दूरात् दृष्ट्वा कश्चित् तद्गुणासहिष्णुः खलो जनमध्यात् जगाद -
 पूज्यं कपटतापसः ? अनेनैव अमुस्मिन् नगरे सर्वे शिशवो भक्षिताः । सत्यं सच्चरितावलोकेन जनितविद्वेषा दुर्जनाः प्रायेण सतां मिथ्यापवादं ददति ।
- (अ) तापसस्य नाम किम् आसीत् ?
 (ब) हरस्वामी केषां विशेषेण गौरवास्पदम् अभूत् ?
 (स) के सतां मिथ्यापवादं ददति ?
 (द) कुसुमपुरं नाम नगरं कुत्र अस्ति ?
- 24 भ्रमणाय अनुमतिं प्राप्त्यर्थं पितरं प्रति एकं पत्रं संस्कृत भाषायां लिखत । 4
- अथवा
 भ्रातुः पाणिग्रहणसंस्कार विषये स्वमित्रस्य कृते एकं निमंत्रणपत्रम् संस्कृत भाषायां लिखत ।
- 25 अधोलिखितेषु पंच-अशुद्धकारक वाक्यानां शुद्धिः करणीयाः - 5
- (अ) सीता रामस्य सह वनम् अगच्छत् ।
 (ब) गणेशं नमः
 (स) राजा भिक्षुकं धनं ददाति ।
 (द) मोहनः कन्दुकात् खेलति ।
 (य) वृक्षात् पत्राणि पतति ।
 (र) सीता गीता च पठन्ति ।
- 26 अधोलिखितेषु एकं विषयं स्वीकृत्य शतशब्देषु संस्कृतभाषायां निबन्धं लिखत - 10
- (अ) देशभक्तिः
 (ब) अनुशासनम्
 (स) भारतीया संस्कृतिः
 (द) भारते नारीणां स्थानम् ।

Whatsapp @ 9300930012

Send your old paper & get 10/-

अपने पुराने पेपर्स भेजे और 10 रुपये पायें,

Paytm or Google Pay से